

БАЛОТ НА ЛУДИТЕ ЖЕНИ

ПРЕВОД: ВЛАДО ЕФТИМОВ

ВИКТОРИЈА МАС

1

Женевјев

3 март 1885 година

– Луиз, време е.

Со едната рака, Женевјев го повлекува ќебето под кое се крие заспаното тело на девојката, склупчено на тесниот душек. Нејзината темна и густа коса е распслана преку перницата и нејзиното лице.

Луиз тивко 'рчи со подотворена уста. Не ги слуша другите жени во спалната, кои веќе станале. Меѓу редовите железни кревети, женските силуети се протегнуваат, ја собираат косата во кок, ги закопчуваат црните фустанци облечени врз прозирните ношници и, под будното око на медицинските сестри, се упатуваат кон трпезаријата. Сончевите зраци срамежливо навлегуваат низ замаглените прозорци.

Луиз станува последна.

Секое утро, некоја стажантка или умоболна жена доаѓа да ја разбуди. Девојката со олеснување ја дочекува вечерината и паѓа во длабок сон без соништа. Спиенето ѝ овозможува да не мисли на она што поминало и да не се грижи за она што допрва ќе се случи. Сонот ѝ е единствениот миг на спокој, по настаните од пред три години што ја доведоа тука.

– Станувај Луиз. Тебе те чекаат.

Женевјев ја протресува раката на девојката која, најпосле, го отвора едното око. Изненадена е што покрај креветот ја гледа онаа што умоболните жени ја нарекуваат Старица, а потоа извикува:

– Имам презентација!

– Подготви се. Доволно спиеше.

– Да!

Со собрани нозе, младата девојка скокнува од креветот и од столот го зема својот црн, волнен фустан. Женевјев се повлекува еден чекор, не престанува да ја гледа. Вниманието ѝ го привлекуваат избрзаните движења, несигурното клатење на главата, тешкото и брзо дишење. Вчера, Луиз имаше нов напад: не смее да добие уште еден пред денешната сеанса.

Девојката ја закопчува јаката од фустанот и се врти кон Женевјев. Чувствува вознемиреност пред оваа жена, секогаш исправена во својот бел, работен фустан, со русата коса собрана во кок. Со текот на годините, Луиз мораше да се навикне на нејзината строгост. Не може да ѝ се префрли дека е неправедна или злонамерна; едноставно, не им се допаѓаше на луѓето.

– Добро ли е, госпоѓо Женевјев?

– Пушти ја косата. На докторот така повеќе му се допаѓа.

Луиз ги крева полничките раце кон набрзина направениот кок и ја пушта косата да ѝ падне на рамењата.

Иако е тинејџерка, шеснаесетгодишната девојка се однесува како дете. Телото ѝ созрело премногу брзо; градите и колковите ѝ се оформиле на дванаесет години, но никој не ја предупредил на последиците од тоа ненадејно сладострастие.

Невиноста делумно исчезна од нејзините очи; поради тоа сè уште се надеваме на најдоброто за неа.

– Имам трема.

– Опушти се и сè ќе мине добро.

– Да.

* * *

Двете жени чекорат по болничкиот ходник. Утринската, мартовска светлина навлегува низ прозорците и се одбива од плочките – нежна светлина, предвесница на пролетта и на балот кон средината на Големиот велигденски пост, светлина која кај умоболните раѓа желба да се насмевнат и да се надеваат дека наскоро ќе излезат оттука.

Женевјев чувствува дека Луиз е нервозна. Чекори со наведната глава, рацете ѝ висат покрај телото и дише забрзано.

На девојките им е непријатно лично да се сретнат со Шарко – особено кога мораат да земат учество во сесансата. Тоа им е преголема обврска што ги вознемирува овие жени кои животот никогаш не ги ставал во прв план, а сега ќе бидат предмет на општ интерес; тоа им е толку туѓо што можат – повторно – наполно да се загубат.

По неколку ходници и поминати крилни врати, влегуваат во просторијата покрај аудиториумот. Ги чекаат неколкумина доктори и стажанти, сите мажи. Со тетратки и моливи в рака, мустаќи кои им ја скокоткаат горната

усна и тела стегнати во црни костуми и бели мантили, сите истовремено се свртуваат кон субјектот што тој ден треба да се проучува. Испитувачки се загледуваат во Луиз: небаре можат да видат низ нејзиниот фустан. Поради воајерските погледи, младата девојка го сведнува погледот.

Само едно лице ѝ е познато: Бабински, асистент на докторот, зачекорува кон Женевјев.

– Салата е речиси полна. Ќе почнеме по десет минути.

– Дали Ви е потребно нешто посебно за Луиз?

Бабински ја погледнува умоболната девојка од глава до петици.

– И вака е добра.

Женевјев кимнува со главата, подготвена да излезе од просторијата. Луиз вознемирено застанува зад неа.

– Ќе се вратите по мене, госпоѓо Женевјев, зарем не?

– Како и секогаш, Луиз.

* * *

Од кулисите зад сцената, Женевјев ги набљудува присутните. Од дрвените клупи допира одек на длабоки гласови и ја исполнува салата која повеќе прилега на музеј отколку на болничка соба, па дури и на кабинет на куриозитети.

Присутните можат да се восхитуваат на слики и гравури кои ги прекриваат ѕидовите и плафонот и на кои се претставени анатомски скици и тела, сцени со анонимни луѓе, голи или облечени, вознемирени или бесвесни; покрај клупите, зад стаклените врати на тешки ормани напукнати од времето, се наоѓа сето она што една болница може да го сочува како сувенир: черепа, големи писки, рамени коски, карлици, десетици тегли, камени бисти и

купишта инструменти. Само со својот изглед, оваа сала му ветува на гледачот незаборавни мигови.

Женевјев се загледува во публиката. Некои лица ѝ се познати, препознава доктори, писатели, новинари, стажанти, политичари, уметници, сите љубопитни, веќе придобиени или скептични.

Ја обзема чувство на гордост. Гордост што еден маж успева во Париз да предизвика толкав интерес што секоја седмица клупите во салата се пополнети. Впрочем, еве го, излегува на сцената.

Џагорот во салата стивнува. Шарко лесно ја наметнува својата дебела и сериозна силуета на публиката, која како да е маѓепсана. Неговиот издолжен профил потсетува на елеганцијата и достоинството на грчките статуи. Има прецизен и загадочен поглед на доктор кој со години ги проучува, во нивната најдлабока ранливост, жените отфрлени од семејството и од општеството. Свесен е каква надеж буди кај овие умоболни жени. Познато му е дека целиот Париз го знае неговото име.

Се здобил со авторитет и го користи со увереност дека му е укажан со причина: неговата посветеност и работа ќе ја унапредат медицината.

– Добар ден, господа. Ви благодарам на присуството. Ќе можете да проследите демонстрација на хипноза на пациентка која страда од тешка хистерија. Таа има шеснаесет години. Во текот на трите години колку што е во *Салиеџриер*, кај неа се забележани повеќе од двесте напади на хистерија. Хипнозата ќе ни овозможи да предизвикаме криза и да ги проучиме нејзините симптоми. А со нивна анализа ќе дозволиме повеќе за физиолошкиот процес на хистеријата. Благодарение на пациентки како Луиз, медицината и науката можат да остварат голем напредок.

Женевјев се насмевнува. Секојпат додека го гледа како им се обраќа на гледачите, во исчекување на демонстрацијата што ќе уследи, таа си спомнува на

неговите почетоци. Го видела како проучува, бележи, лекува, истражува, го открива она што никој пред него не го открил, како размислува како што никој друг пред него не размислувал.

Шарко ја олицетворува медицината во сиот нејзин интегритет, во сета нејзина вистинитост, во сета нејзина полезност.

Зошто да им се восхитуваме на боговите кога постојат луѓе како Шарко? Не, тоа не е точно: не постои друг човек како Шарко. Чувствува гордост, да, гордост, и се смета за привилегирана што речиси дваесет години придонесува за работата и напредокот на најпознатиот невролог во Париз.

Бабински ја изнесува Луиз на сцената. И покрај тоа што пред десетина минути ја обзеде трема, девојката сега има сосема поинакво држење: рамената ѝ се повлечени наназад, градите исфрлени нанапред и со крената брада чекори кон публиката која ја чека.

Повеќе не чувствува страв: ова е нејзиниот миг на слава и признание. За неа и за професорот.

Женевјев ја знае секоја етапа од ритуалот. Првин, нишалото што полека се клати пред лицето на Луиз, па вкочанетиот поглед на нејзините сини очи, звучната виљушка што одекнува само еднаш, девојката која паѓа наназад и двајцата стажанти што го фаќаат нејзиното летаргично тело.

Со затворени очи, Луиз се покорува на секое барање. На почетокот изведува едноставни движења, ја крева раката, се врти околу себе, ја свиткува едната нога, како мало послушно војничче. Потоа зазема став според барањата, ги спојува двете раце како да се моли, ја крева главата упатувајќи молитва кон небото, имитира распетие. Постапно, она што прилега на едноставна демонстрација се претвора во голем спектакл, „фаза на големи движења“, навестува Шарко.

Луиз е спружена на подот, повеќе не добива никакви наредби. Сосема сама таа се движи, ги витка рацете, нозете, го врти телото одлево надесно, легнува на грб, на стомак, рацете и нозете ѝ се грчат, додека сосема не се смират, на лицето ѝ се гледа болка и задоволство, додека зарипнатото дишење само ги истакнува грчевите. Секој, барем малку суеверен, би поверувал дека ја опседнал демон. Впрочем, некои од присутните почнуваат да се крстат.

Потоа, последниот грч ја фрла на грб, со босите нозе и главата потпрени на подот, го извива телото нагоре правејќи лак, од вратот до колената. Нејзината темна коса ја брише правта од подот, додека грбот свиткан во форма на буквата U, пука од напрегање. Најпосле, по кризата што ѝ е наметната, со придушен, тап удар се струполува на подот пред вчудовидените погледи.

Со пациентки како Луиз, медицината и науката можат да направат голем исчекор.

* * *

Надвор од сидовите на *Салиеџриер*, во салоните и кафулињата, луѓето замислуваат на што би можела да прилега работата на Шарко, позната како „работа со хистерични“.

Во мислите им се голи жени кои трчаат по ходниците, со главата удираат во плочките, ги шират нозете за да го пречекаат замислениот љубовник, врескаат на сет глас од мугри до зајдисонце. Замислуваат тела на луѓи жени кои се грчат под белите чаршафи, изобличени лица под разбушавената коса, лица на стари жени, дебели жени, грди жени, жени кои треба да се држат настрана, иако не би можеле да кажат поради која точно причина, жени кои ниту навредиле некого ниту сториле злосторство.

Кај овие луѓе кои и најмалата ексцентричност ги излудува, без оглед дали се буржуи или пролетери, спомнувањето на умоболните жени раѓа похота и предизвикува страв. Лудите жени ги фасцинираат и ги ужасуваат. Сигурно би се разочарале кога би ја посетиле болницата во овие доцни, претпладневни саати.

Во големата спална, во мир и тишина се одвиваат дневните активности. Жените со џогер минуваат меѓу и под металните кревети; други се замиваат со ракавица над леѓен со студена вода; неколку од нив лежат во креветите, снеможени од умор и од тешки мисли, без желба да разговараат со кој било; некои се чешлаат, тивко зборуваат сами со себе, гледаат низ прозорецот како светлината паѓа врз паркот во кој сè уште има малку снег.

Ги има на најразлична возраст, од тринаесет до шеесет и пет години, со костенлива, руса или лисеста коса, слаби или полнички, облечени и исчешлани како да ќе одат во град, внимателно движејќи се низ просторијата; атмосферата во спалната е многу поинаква од развртаната атмосфера што надворешните луѓе ја замислуваат и повеќе прилега на одморалиште отколку на одделение за хистериични жени.

Тешкотиите настануваат кога ќе се обрне поголемо внимание: се забележува стегната и извртена дланка, згрчена рака стисната до градите; се гледаат клепки кои се отвораат и се затвораат брзо како што пеперугите мавтаат со крилјата; кај некои клепките од едната страна се цврсто затворени и ве гледаат само со другото око. Забрането е користење на труба и слични инструменти, или звучна виљушка, зашто некои од нив едноставно би се струполиле, зафатени со целосна каталепсија.

Една не престанува да се просева, друга ја измачуваат неконтролирани движења; се забележуваат безволни погледи, сосема отсутни или изразено меланхолични. Повремено, фамозната хистерија ја обзема спалната во која владеел привиден спокој: тело на жена се витка,

на кревет или на подот, се собира, се бори против невидлива сила, се извива, се истегнува, се грчи, обидувајќи се безуспешно да избега од својата судбина.

Вработените се собираат околу неа, стажант ѝ става два прста врз јајниците и притисокот полека ја смирува лудата жена. Во најтешките случаи, преку носот ѝ се става крпа натопена со етер: очите се затвораат, нападот престанува.

Нема хисторични жени кои боси танцуваат во студентите ходници и преовладува тивка, секојдневна борба за нормалност.

* * *

Покрај еден од креветите жените се собрале околу Тереза и ја гледаат како плете шал. Млада жена со плетенки собрани околу главата ѝ приоѓа на онаа што ја нарекуваат Плетачка.

– Овој е за мене, нели Тереза?

– Го ветив на Камил.

– Со недели ми должиш шал.

– Пред две недели ти дадов шал, Валентина, но не ти се допадна. Сега ќе почекаш.

– Лошотијо!

Навредена, младата жена се оддалечува од групата; не обрнува внимание на десната рака која нервозно се стега, ниту на ногата која не престанува да ѝ трепери.

За тоа време, Женевјев, придружена од стажантка, ѝ помага на Луиз да се врати во креветот. Иако снеможена, младата девојка наоѓа сили да се насмевне.

– Дали бев добра, госпоѓо Женевјев?

– Како и секогаш, Луиз.

– Доктор Шарко е задоволен од мене?

- Тој ќе биде задоволен кога ќе те излекуваме.
- Видов дека ме гледаат, сите... Ќе бидам позната како Августина. Нели?
- Одмори се сега.
- Јас ќе бидам новата Августина... Целиот Париз ќе зборува за мене...

Женевјев го навлекува ќебето преку измореното тело на девојката, чие бледо лице заспива со насмевка.

* * *

Ноќта се спушта на улицата Суфло. Пантеонот, лулка на славни имиња погребани под дебели, камени плочи, бдее над Луксембуршката Градина, што спие на крајот од улицата.

На шестиот кат од некоја зграда, отворен е прозорец. Женевјев ја набљудува тивката улица од чија лева страна се вишее силуетата на импозантниот споменик на мртвите, а од десната се распослал парк со статуи. Од раните утрински саати, по неговите раззеленети патеки и цветни тревници се шетаат минувачи, љубовници и деца.

Откако ѝ заврши смената, во раните вечерни саати, Женевјев се препушти на својот секојдневен ритуал. Првин ја откопчува белата блуза; махинално проверува дали има дамки, најчесто од крв, пред да ја закачи во малиот шкаф; потоа се замива пред вратата, каде што понекогаш се среќава со другите жители од истиот кат, со мајката со петнаесетгодишна ќерка кои работат во пералната, сами откако нејзиниот сопруг бил убиен за време на Комуната.

Штом ќе влезе во својата скромна одаја, ја пали газиената ламба и ја загрева супата што ја срка седната на работ од тесниот кревет; потоа, како и секоја вечер,

десетина минути стои пред прозорецот. Неподвижна и исправена, небаре сè уште ја носи тесната, работна блуза, ја гледа улицата озгора, недофатлива како чувар на врвот од својот светилник.

Тоа не го прави за да размислува, загледана во уличните светилки ниту за да се препушти на мечтаење – таа не е романтична личност; го користи овој миг на спокој за да го остави зад себе денот минат меѓу сидовите на болницата.

Го отвора прозорецот и остава ветрот да го однесе сето она што ја следи од рано наутро до навечер – тажните и иронични лица, миризбата на етер и хлороформ, одекот на потпетици по плочките, одзивот на поплаки и на стенкање, чкрипењето на кревети под вознемирените тела. Таа само се дистанцира од местото, не размислува за умоболните жени. Тие не ја интересираат. Ниту една судбина не ја трогнува, ниту една животна приказна не ја вознемирува.

Од инцидентот што се случи кога почна да работи како медицинска сестра, таа повеќе не сакаше да ги види жените зад пациентките. Честопати ѝ надоаѓаа спомени. Повторно ја гледа умоболната, која личи на нејзината сестра, како запаѓа во криза, лицето што се изобличува, нејзините две раце што ја фаќаат за вратот и го стегаат со пеколна жестина.

Женевјев беше млада, мислеше дека треба да се соживее со нив за да им помогне. Две медицински сестри притрчаа за да ја ослободат од рацете на онаа на која ѝ ги подари својата доверба и своето сочувство. Шокот беше лекција.

Следните дваесет години минати со умоболни само ги зацврстија нејзините уверувања. Болеста ги обезличува и ги претвора овие жени во марионети оставени на милоста на гротескните симптоми, млитави кукли во рацете на докторите кои манипулираат со нив и ја испитуваат секоја брчка на нивната кожа, љубопитни ѕверки

за кои постои само клинички интерес. Тие повеќе не се сопруги, мајки или млади девојки, повеќе не се жени кои ги гледаат и ги прегледуваат и никогаш повеќе нема да бидат жени кои се сакаат или се посакуваат; тие се болни жени.

Луди жени.

Промашени жени.

А нејзина работа е да ги излекува во најдобар случај или да ги држи затворени во пристожни услови – во најлош.

* * *

Женевјев го затвора прозорецот и седнува пред дрвената масичка на која ја става газиената ламба.

Единствен луксуз во собата во којашто живее од своето доаѓање во Париз е печката која ја загрева просторијата. Ништо не е сменето во изминатите дваесет години.

Во четирите агли се наоѓаат истиот тесен кревет, истиот шкаф со два фустани за во град и собна наметка, истата печка на јаглен и истата масичка со стол, нејзиниот мал простор за пишување.

Розовата таписерија пожелтена од времето и наместа подуена од влага ги нуди единствените бои во просторијата со мебел од темно дрво. Сводестиот плафон ја тера махинално да ја наведне главата кога се движи низ собата.

Зема лист хартија, го натопува перото во мастило и почнува да пишува:

Париз, 3 март 1885 година

Моја мила сестричке,

Веќе неколку гена не ти пишав, се надевам дека не се лутиш. Умоболније беа многу вознемирени оваа седмица. Доволно е една од нив да падне во криза и дружије ја следат.

Тоа често се случува кон крајот на зимата. Со месеци, оловно небо над нашије глави, ледени силни што печкије не успеваат да ги загреат колку што треба – да не ги сомнувам зимскије теѓоби: не треба да се сомневаш дека се што поа сериозно влијае врз нивната психа. За среќа, денес до нас дојреа првије сончеви зраци на пролеќа. А балот, што се одржува кон средината на Големиот пост – поа е за две недели, да, дојде времето – би требало да ги смири. Наскоро ќе ги извадиме костимије од мината година. Тоа ќе им го подобри расположението, и ним и на ситажанције.

Доктор Шарко денес одржа нова јавна сеанса. Повторно со малечката Луиз. Куќајта луда Луиз веќе замислува дека постигнала исцеление како Авдусина. Ќе треба да ја поистејам дека поа толку уживала во својот исцеление, на крајот, избежала од болницата – и поа во машка облека! Нависина беше неблагодарна.

По сите најори што ги вложивме сите ние, особено докторот Шарко, за да ја излекуваме. Овдешкогаш велеш дека малоумније жени засекогаш остануваат малоумни.

Но сеансата мина добро. Шарко и Бабински успеаја да предизвикаат убава криза, публиката беше задоволна. А салата полна, како и секој песток.

Доктор Шарко го заслужува својот исцеление. Не можам ни да замислам до какви нови откритија ќе дојде.

Секојдас, шоа ме враќа кон мене – малечка девојка од Оверњ, скромна ќерка на селски лекар која денес му помага на најголемиот невролог во Париз. Морам да ти кажам дека шаа мисла ме исполнува со џордоси и поинизнос.

Наближува твојот роден ден. Се обидувам да не размислувам за шоа, бидејќи за мене шоа е ден на неизмерна шага. Да, дури и денес. Веројатно мислиш дека сум глупава, но времето не ти лекува раниите. Ке ми недостигаш целиот живот. Моја мила Бланин. Морам да си легнам. Силно ти прежрнувам и нежно ти бакнувам.

Твојата сестра која мисли на тебе, каде и да си.

Женевјев го препрочитува писмото пред да го превитка, го става во коверт и во горниот десен агол запишува 3 март 1885 година. Станува и ги отвора вратите од шкафот. Под закачените фустани се наредени неколку правоаголници кутии. Ја зема најгорната. Во неа има стотина коверти со датум во горниот десен агол, како оној што го држи во раката. Со показалецот поминува по датумот на ковертот што се наоѓа најгоре – 20 февруари 1885 година – и го става новиот плик над него.

Го мести капакот врз кутијата, ја враќа на нејзиното место и ги затвора вратите од шкафот.

2

Ежени

20 февруари 1885 година

Веќе три дена паѓа снег. Снегулките прилегаат на завеса од перли. Крцкава, бела покривка се распслала по тротоарите и тревниците и се лепи за крзното и кожата на чизмите што газат по неа.

Околу масата поставена за вечера, Клериеви повеќе не обрнуваат внимание на снегулките кои мирно паѓаат зад застаклените врати и се напластуваат на белиот килим на булеварот *Осман*.

Петте членови на семејството се загледани во своите чинии и го сечат месото што слугата го изнесе на масата. Над нив, лајсни го красат плафонот; околу нив, мебел и слики, предмети од мермер и бронза, лустери и свеќници го исполнуваат овој париски, буржујски стан.

Тоа е вообичаен почеток на вечерта: приборот за јадење свечка при допир со порцеланските чинии; ногалките од столовите чкрипат кога ќе ги поместат луѓето

кои седат на нив; во огништето потпукнува огнот што слугата повремено го разгорува со железна маша.

Тишината најпосле ја прекинува гласот на главата на семејството.

– Денес се видов со Фошон. Не е задоволен од наследството на својата мајка. Се надевал дека ќе го добие замокот во Вандеја, но го наследила неговата сестра. Мајка му му го оставила само станот на улицата Риволи. Скромно наследство, како утеха!

Таткото не го крена погледот од чинијата. Сега, откако тој проговори, и другите можат да зборуваат.

Ежени го погледнува својот брат, кој седи отспротива, со глава наведната над чинијата. Не ја пропушта можноста што ѝ се укажа.

– Во Париз се зборува дека Виктор Иго многу ослабнал. Да не си слушнал нешто, Теофил?

Братот изненадено ја погледнува, не престанувајќи да го цвака месото.

– Не повеќе од тебе.

И таткото ја погледнува ќерката. Не забележува дека очите и болскотат од иронија.

– Каде во Париз си го слушнала тоа?

– Кај продавачите на весници. Во кафулињата.

– Не сакам да се влечкаш по кафулиња. Тоа остава лош впечаток.

– Таму одам само да читам.

– Сепак. И не споменувај го името на тој човек во оваа куќа. Тој е сè, но не и републиканец, иако некои го тврдат спротивното.

Деветнаесетгодишната девојка се воздржува да не се насмее.

Ако не го испровоцира својот татко, тој нема ни да ја погледне.

И знае дека патријархот ќе покаже интерес за нејзиното постоење кога некој од добро ситуирана фамилија, односно фамилија на адвокати или нотари, како што е нивната, ќе посака да ја ожени. Тоа е единствената вредност што ќе ја има во очите на својот татко – вредност на сопруга.

Ежени го замислува неговиот бес кога ќе му признае дека не сака да се мажи. Својата одлука ја донесе одамна. Не посакува живот каков што има мајка ѝ, која седи од нејзината десна страна – живот меѓу сидовите на буржујски стан, живот подреден на распоредот и одлуките на маж, живот без амбиции и без страст, живот во кој ќе го види само неговиот одраз во огледалото – под претпоставка дека ќе може да се види себеси таму – живот чија единствена цел е раѓање деца, живот во кој единствена грижа ќе ѝ биде што да облече тој ден.

А тоа е сето она што таа не го посакува. А го посакува сето друго.

Лево од нејзиниот брат ѝ се насмевнува баба ѝ од таткова страна. Единствениот член на семејството кој ја гледа таква каква што навистина е: самоуверена и горда, бледа, со костенлива коса, со високо чело и испитувачки поглед, со темна дамка на левата шареница, како без збор набљудува сè и забележува сè – особено потребата да не биде ограничувана ниту во своето знаење ниту во своите стремежи – потреба поради која понекогаш чувствува грч во стомакот.

Таткото Клери го погледнува Теофил, кој и понатаму лакомо јаде. Кога му се обраќа на својот син, тоа го прави многу понежно.

– Теофил, дали ги прочита книгите што ти ги дадов?

– Сè уште не, малку доцнам со читањето. Ќе ги читам во март.

– За три месеци почнуваш со студии. Сакам да сработиш сè што е потребно.

– Ќе сработам. Да не заборавам, ќе бидам отсутен утре попладне. Одам на една салонска дебата. Таму ќе биде и синот на Фошон.

– Не споменувај го наследството на неговиот татко, да не се навреди. Но секако: оди и изостри го својот ум. На Франција ѝ е потребна промислена младина.

Ежени го крева погледот кон својот татко.

– Кога спомнувате промислена младина, мислите на момчиња и девојки, нели тато?

– Веќе ти реков, местото на жената е во куќата, а не надвор од неа.

– Тажно е да се замисли Париз во кој има само мажи.

– Доста, Ежени.

– Мажите се премногу сериозни, не знаат да се забавуваат. Жените знаат да бидат сериозни, но знаат и да се насмеат.

– Немој да ми противречиш.

– Не Ви противречам: ние разговараме. Токму на тоа го охрабрувате Теофил и неговите пријатели...

– Доста! Веќе ти кажав дека не дозволувам никаква дрскост под мојот покрив. Можеш да станеш од масата.

Таткото удира со приборот за јадење по чинијата и смуртено ја погледнува Ежени. Поради нервозата што го обзема, му се наострешија влакната на неговите заливоци и на густите мустаќи, кои му го врамуваат лицето. Челото и слепоочниците му се црвени.

Оваа вечер Ежени барем успеа кај него да предизвика каква-таква емотивна реакција.

Младата жена го става приборот во чинијата и салфетката на масата. Станува, кимнува со главата за да ги поздрави присутните, следена од преплашениот поглед на мајка ѝ и разгалениот поглед на бабата, и заминува од трпезаријата, задоволна од настанатата мешаница.